

TÜRKİYE’NİN ENERJİ DENKLEMİ: TRANS ANADOLU DOĞALGAZ BORU HATTI VE TÜRK AKIMI

Emel İLTER¹
Hülya KINIK²

ÖZ

Enerji, günümüzde uygarlığın devam etmesi ve kalkınmanın sağlanabilmesi için vazgeçilmez bir unsur haline gelmiştir. Bu sebeple enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği kavramları tüm dünya ulusları için büyük önem arz etmektedir. Dünyada bulunmuş ham petrol rezervlerinin %75’i ve doğalgaz rezervlerinin %72’si Türkiye’yi çevreleyen Hazar Havzası, Ortadoğu ve Rusya’da bulunmaktadır. Enerji kaynakları açısından çok kritik bir bölgenin merkezinde bulunan Türkiye’nin enerji gündeminde, kuzey ve güneyinde devam eden projeler oldukça yer kaplamaktadır.

“Enerji terminali olabilmek” hedefini dış politikasının en önemli önceliklerinden biri olarak gören Türkiye için, bu anlamda en fazla üzerinde durulan hususlardan biri; Azerbaycan ile olan stratejik ortaklığı bir üst basamağa taşınması beklenen TANAP ve 1 Aralık 2014 tarihinde Rus Devlet Başkanı Vladimir Putin’in Türkiye ziyareti sırasında gündeme getirdiği “Türk Akımı” projelerinden hangisine daha fazla önem atfedileceğidir. Bu noktadan hareketle, çalışmada Türkiye’nin enerji vizyonu çerçevesinde TANAP Ve Türk Akımı Projesi karşılaştırılmalı olarak ele alınarak bu projelerin Türkiye’nin enerji merkezi olma hedefi bakımından rolleri ortaya konacaktır.

Anahtar Kelimeler: TANAP, Türk Akımı, Türkiye, Rusya, Enerji

Jel Sınıflandırması: F5: International Relations, National Security, and International Political Economy

TURKEY’S ENERGY EQUATION: TRANS ANATOLIAN GAS PIPELINE AND TURKISH STREAM

ABSTRACT

Today, energy has become an indispensable factor in order to ensure the continuation of civilization and development. For this reason, the concept of energy geopolitics and energy security are of great importance for all world nations. As Turkey is geographically located close to 72 percent of the world’s proven gas and 75 percent of oil reserves, considering its proximity to the Middle East and the Caspian Basin, the concept of energy has a critical and leading role in Turkey’s foreign policy. With its geographic location Turkey historically served as an intersection of east-west and north-south trade routes.

For Turkey aims to become an “energy terminal”, one of the most highlighted points in this sense is to decide which one of the two projects is more important- Trans Anatolian Gas Pipeline (TANAP) which is expected to advance its strategic partnership with Azerbaijan or Turkish Stream proposed by the Russian President Vladimir Putin on his Turkey visit on December 1, 2014. From this point forth, in this study, after discussing TANAP and Turkish Stream Project within the framework of Turkey’s energy vision comparatively, the effects of these projects on Turkey’s aim of being an energy hub will be revealed.

Key Words: TANAP, Turkish Stream, Turkey, Russia, Energy

JEL Classification Codes: F5: International Relations, National Security, and International Political Economy

¹ Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, emell.ilter@gmail.com

² Araştırma Görevlisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, hulya.ercan@ktu.edu.tr

Makalenin Geliş Tarihi: 19.08.2016 / Yayına Kabul Tarihi: 07.12.2016

1. Giriş

İnsanlık tarihinden günümüze kadar enerji, yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak daima önemli bir yer kaplamıştır. Günümüzde, ekonomik faaliyetlerin temel girdisi ve itici gücü olan enerji kaynakları, hem gündelik hayatın devam ettirilebilmesi hem de toplumların refah seviyesinin arttırılabilmesi açısından yaşamsal öneme sahiptir. Dünya coğrafyasında enerji kaynakları, ülkelerin sürekli artan enerji taleplerini karşılama noktasında yetersiz kalmaktadır. Bundan dolayı enerji arz güvenliği, ülkeler açısından önemli bir konu haline gelmiş, özellikle son yıllarda sürdürülebilirlik, güvenlik, istikrar ve dış politika ile birlikte anılan bir kavrama dönüşmüştür. Dünya ekonomilerinin hızla büyümeleri, enerji kaynaklarının coğrafi dağılımlarının eşit olmaması ve teknolojik gelişmelerin küresel ölçekte yarattığı değişimler enerjinin gelecekteki konumunu daha da güçlendirmektedir.

İstikrarlı bir ekonomik gelişme ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlayabilmenin temel sacayaklarından biri olarak kabul edilen enerji, ekonomik ve toplumsal gelişmeleri etkilemesinden dolayı devletlerin gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Tüm dünyanın üzerine önemle eğildiği enerji güvenliği, enerji temininin devamlılığı ve verimli kullanımının sağlanması, sera gazlarının dünya üzerindeki etkisini azaltmak için çalışmaların yapılması ve çevrenin korunması, fosil yakıtlara bir alternatif olan yenilenebilir enerji kaynaklarına doğru yönelişin artması gibi benzeri birçok konu, gelişmekte olan Türkiye'nin de üzerinde durmasını ve bu yönde politikalarına yön vermesini gerektiren önemli noktalar (Satman, 2007:3).

Türkiye, Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan enerji kaynaklarının Avrupa'ya sevkiyatında transit geçiş noktasında yer almasından dolayı stratejik olarak büyük öneme sahiptir. Dünya enerji kaynaklarının yaklaşık % 70'ine sahip olan, kuzeyde Rusya, doğusunda Orta Asya ülkeleri ve güneydoğusunda Ortadoğu bölge ülkelerine komşu olan Türkiye'nin, bu önemli jeopolitik konumuna rağmen, mevcut enerji kaynakları göz önüne alındığında kendi kendine yetebilen bir ülke olmadığı söylenebilir. Türkiye'nin, bulunduğu bölge itibarıyla zengin enerji kaynaklarına sahip ülkelerin arasında yer alması, değişik "enerji projelerini" ve aktif rol alabileceği "fırsatları" değerlendirmesini ve buna yönelik enerji stratejileri ortaya koymasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye, bölgesel enerji politikasını geliştirirken, Doğu-Batı ve Kuzey-Güney yönünde uzanan enerji koridorları üzerindeki konumunun güçlendirilmesi ve ülkenin bir enerji merkezi haline getirilmesi hedeflerini göz önünde bulundurmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye'nin enerji stratejileri arasında yer alan Azerbaycan doğalgazını Avrupa'ya aktaracak Trans Anadolu Doğalgaz Boru hattı Projesi (TANAP) ile

Güney Akım'ın yerine geçmesi planlanan ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlanacak olan Türk Akımı projesinin hayata geçirilmesi ve bunun Türkiye ve bölgedeki diğer rol alan ülkeler açısından etkileri ele alınmaktadır. Türkiye, ispatlanmış petrol ve doğal gaz rezervlerinin yarısından fazlasına sahip bölge ülkeleri ile Avrupa'daki tüketici pazarları arasında konumu gereği bir köprü işlevi görmektedir. Bu ayrıcalıklı jeopolitik konumu, Türkiye'ye enerji güvenliği bağlamında avantajlar sağlarken bazı sorumluluklar da yüklemektedir. Türkiye ise; bu konumunu daha da güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır.

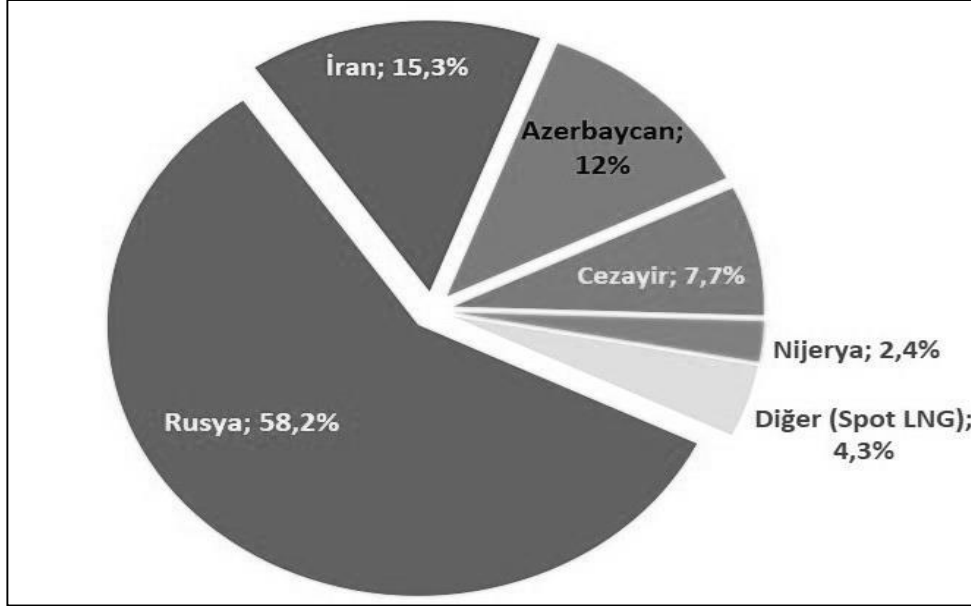
2. Türkiye'nin Enerji Profili ve Politikaları

Türkiye, kaynak ülkeler ile tüketici pazarları arasında doğal bir köprü işlevi görmektedir ve kaynak ve güzergâh çeşitlendirilmesi yoluyla enerji güvenliğinin sağlanmasında önemli bir ülke olarak ön plana çıkmaktadır. Her alanda giderek gelişen Türkiye, dünyada hızla büyüyen enerji pazarlarından biri haline gelmiştir. Enerji piyasasında yer alan çeşitli kuruluşların yaptıkları analizler, 2030 yılına gelindiğinde dünyanın enerji ihtiyacının yaklaşık olarak %60 oranında artacağını, petrol ve doğalgazın enerji kaynakları dağılımı içindeki paylarını muhafaza edeceğini ve giderek artan enerji ihtiyacının tedarik edilebilmesi için yaklaşık 16 trilyon dolar yatırımın gerekli olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin de son yıllarda enerji sektörünün her alanında süratle artan bir taleple yüz yüze geldiği gözlemlenmektedir.

Türkiye, jeolojik ve doğal yapısının bir sonucu olarak çeşitli enerji kaynaklarına sahip olmakla birlikte linyit haricinde tüketilen fosil kaynakların üretim ve rezervleri düşük seviyededir. Bundan dolayı günümüzde tükettiği enerjinin yarısından fazlasını ithal etmek zorunda kalan Türkiye, dünya enerji sektörünün yapısındaki gelişmelerden ve uygulanan enerji politikalarından büyük ölçüde etkilenmektedir (Ulutaş, 2008:11). Bunun yanısıra giderek artan enerji talebi karşısında sınırlı kaynaklara sahip olduğundan dolayı özellikle petrol ve doğalgaz türünde dışa bağımlı hale gelmiştir. Toplam talebin %27'sini mevcut kaynaklarından tedarik eden Türkiye, talebin geri kalan kısmına cevap verebilmek için çeşitli bölgelerden ithal etme yoluna girişmektedir.

Türkiye'de birincil enerji talebi, "%35'i doğal gaz, %28,5'i kömür, %27'si petrol, %7'si hidro ve %2,5'i" diğer yenilenebilir kaynaklardan sağlanmaktadır. Enerji sektöründe yüksek orandaki dışa bağımlılığın yanı sıra Son yıllarda doğal gaz talebinin Çin'den sonra en fazla artış gösterdiği ikinci ülke konumunda olan Türkiye, doğal gaz tüketiminin yaklaşık %99'unu ithal etmektedir. "Türkiye'nin 2015 yılında ithal ettiği 51 milyar metreküp'lük (bcm) doğal gazın %58'i Rusya'dan, %15'i İran'dan, %12'si Azerbaycan'dan, %7,7'si Cezayir'den (LNG) ve %2,4'ü Nijerya'dan (LNG)" tedarik edilmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2016).

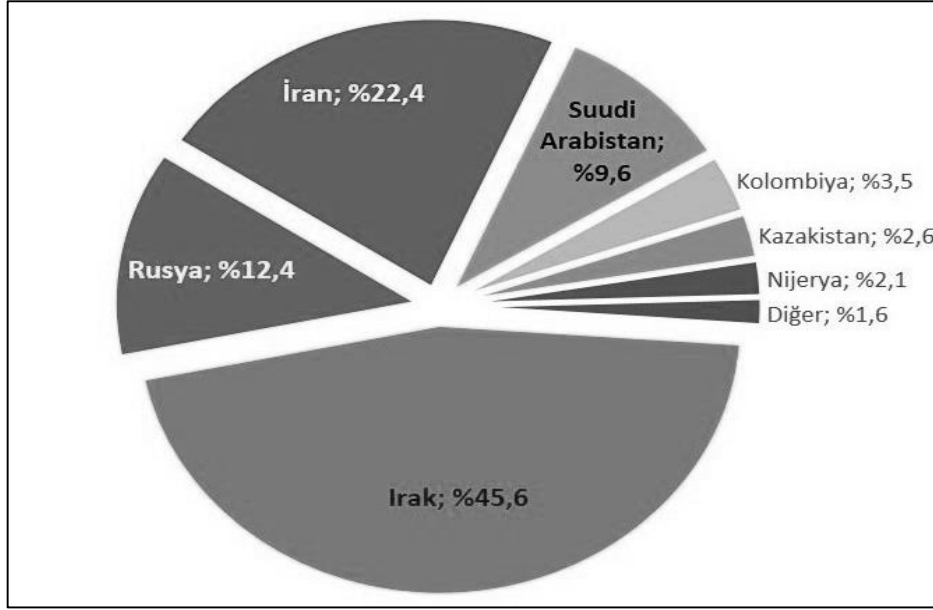
Şekil 1: Türkiye'nin Ülkelere Göre Doğalgaz İthalatı (2015)

Kaynak: BOTAŞ ve EPDK

Türkiye, 2015 yılında ham petrol tüketiminin ortalama %89'unu ithal etmiştir. Türkiye, 2015 yılında ortalama 25 milyon ton ham petrolün ithali gerçekleştirmiş olup, sözkonusu ithalat "Irak (%31), İran (%30), S. Arabistan (%12), Nijerya (%10) ve Kazakistan'dan (%9)" yapılmıştır. (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2016, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa).

Şekil 2. Türkiye'nin Ülkelere Göre Ham Petrol İthalatı (2015)

Kaynak: EPDK

Türkiye, enerji politikasını dört temel hedef çerçevesinde şekillendirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin enerji politikalarındaki hedefleri genel olarak; enerji temininin sağlandığı ülkelerin çeşitlendirilmesi ve güzergâhların güvenliğinin sağlanması, enerji ihtiyacının tedarikinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılması, enerji verimliliğini arttıracak hamlelerin gerçekleştirilmesi ve Avrupa enerji güvenliğine katılımın sağlanmasıdır. Avrupa'nın enerji çeşitliliği sağlayabilmesi için Rusya'dan temin ettiği enerjiye bir alternatif olarak ileri sürdüğü Kafkasya ve Orta Asya'daki petrol ve doğalgazın Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşınması talebi, Türkiye'ye Orta Asya ve Kafkasya enerji kaynaklarının Avrupa'ya ulaştırılması noktasında transit ülke konumu oluşturmuştur. Türkiye de özellikle bu enerji köprüsü olma rolünü güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu ayrıcalıklı enerji transferinde köprü konumu Türkiye'ye enerji güvenliği bağlamında avantajlar sağlarken birtakım sorumluluklar da yüklemektedir. Türkiye, bu doğal konumunu güçlendirmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır (Kardaş, 2011:58; Aydın, 2012:208).

Orta Doğu coğrafyasını ve Hazar Bölgesi'ni, Akdeniz ve Avrupa'ya bağlayan hemen hemen tüm kara ve deniz güzergâhlarının stratejik bir geçiş ülkesi olan Türkiye,

aynı zamanda enerji pazarı olmaya aday bir ülkedir. Bu nedenle petrol ve doğalgaz ithalatında sürekliliğin, arz güvenliğinin ve sürekli artan talep karşısında kaynak çeşitliliğinin sağlanması bakımından, geniş kapsamlı enerji transfer projelerinin geliştirilmesi Türkiye için büyük önem arz etmektedir (Bayraç, 2009:135). Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum doğal gaz boru hatlarının hayata geçirilmesi ile Avrupa'ya gaz akışının sağlanmasında güvenli bir enerji hattı oluşturulmuştur. Aynı doğrultuda, İran-Türkiye Doğalgaz boru hattı, Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol boru hattı, Samsun-Ceyhan petrol boru hattı, Mavi Akım Doğalgaz boru hattı gibi mevcut boru hatlarının yanı sıra birçok proje ile Orta Asya ve Ortadoğu'daki enerji kaynakların Batı'ya akışını sağlayacak transit ülke konumundaki Türkiye, sadece bölge ülkelerinde değil, küresel ölçekte de bazı ülkelerin enerji planlarında önemli bir yer işgal etmeye başlamıştır. Son olarak bu projelerin devamı niteliğinde, Şah Deniz bölgesindeki doğalgaz kaynaklarının Türkiye ve Avrupa'ya aktarılması amacıyla Türkiye ile Azerbaycan arasında, Anadolu geçişli doğalgaz boru hattı projesi (TANAP) 2011 yılında imza edilmiştir (Durmuşoğlu, 2016:297-298). Bununla birlikte 1 Aralık 2014'te Rusya Devlet başkanı Vladimir Putin'in Türkiye ziyareti sırasında, Güney akım projesinin yerini alması düşünülen ancak ayrıntılarının ve akibetinin henüz tam belli olmadığı Türk Akımı projesi, Türkiye'nin enerji merkezi olma potansiyelini tekrardan ön plana çıkarmıştır.

Türkiye'nin enerji politikası, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının artırılmasından enerji üretimi ve tüketimine kadar her aşamada verimliliğin sağlanmasına önem ve öncelik atfeden, enerji tedariki noktasında kaynak ve ülke çeşitliliğini her daim ön plana çıkartan, "enerji koridoru" rolüne özel bir vurgu yapan ve özellikle piyasa liberalizasyonunun altını çizen bir tutum yansıtmaktadır (Yazar, 2010:24). Türkiye'nin enerji potansiyelini ortaya çıkarması; ödemeler dengesinin pozitif şekilde devam etmesinde, dış ticaret açığının azalan bir eğilim göstermesinde ve enerji ihracatında önemli bir fark yaratacak ve Türkiye'nin ekonomik büyümesine ivme kazandıracaktır. Aynı zamanda, Türkiye'nin enerji ihtiyacını temin ettiği ülkelerin bazen avantaj olarak kullandıkları bu özelliklerinin ağırlığı siyasi platformda azalacaktır. Son "Ermenistan açılımı"nda Azerbaycan'ın doğalgaza zam yapmakla tehditte bulunması, Ukrayna krizi sonrasında Rusya'nın Ukrayna geçişli Avrupa'ya ulaştırılan doğalgazda kesinti yapması, İran'ın aynı doğrultudaki siyasi söylemleri bunun en açık göstergeleridir. Bu bağlamda, Türkiye'nin sahip olduğu alternatif enerji kaynaklarını fırsata çevirerek enerjide yüksek oranda dışa bağımlı olan konumunun minimum seviyeye indirilmesi sağlanmalıdır. (Soydal, vd., 2012:135). Bu amaçlar çerçevesinde, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) Türkiye'nin enerji stratejisini; "*Ülke enerji ihtiyacının amaçlanan ekonomik büyümeyi gerçekleştirecek, sosyal kalkınma hamlelerini destekleyecek ve yönlendirecek şekilde, zamanında, yeterli, güvenilir, ekonomik koşullarda ve çevresel etki de göz önüne alınarak sağlanması*" şeklinde ifade etmiştir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2015).

3. TANAP ve Türk Akımı Bağlamında Türkiye'nin Enerji Stratejisi

"Enerji terminali olabilme" hedefine dış politikasında büyük bir yer ayıran Türkiye açısından, bu bağlamda üzerinde dikkatle durulan konulardan biri; Azerbaycan ile olan ekonomik birlikteliği bir üst seviyeye çıkarması hedeflenen TANAP ile Türk Akımı projelerinden hangisine öncelik vereceğidir. AB pazarını hedef alan ve neredeyse aynı güzergâhı kullanacağı düşünülen bu iki projenin büyüklüğü ve maliyeti birbirine eşit olmamakla birlikte, Türkiye'nin her iki projede de varlık göstermesinde, projede yer alan diğer ülkelerin tutumları ve ekonomik olarak devamlılık ve kazanç elde etme gibi unsurlar göze çarpmaktadır (Uluslararası Politika Akademisi, 2016)

3.1. TANAP

Doğu-Batı doğrultusundaki enerji talep ve arz dengesi, Orta Asya ve Kafkasya'da bulunan enerji rezervlerinin Avrupa'ya ulaştırılması husundaki rekabeti arttırmıştır. Enerji nakil güzergâhlarını ve enerji arz çeşitliliğini elinde bulunduran ülkeler, küresel enerji politikalarının şekillenmesinde başat aktörlerdir. Rusya'nın elinde bulundurduğu boru hatları ile etkili olduğu uluslararası arenada, Türkiye coğrafyası ile Avrupa açısından en mühim alternatif güzergâh üzerinde yer almaktadır. Bu açıdan, Türkiye uluslararası enerji pazarına enerji tedarikçisi konumunda bir ülke olarak değil boru hatlarının geçiş güzergâhında yer alarak katılmaktadır. Küresel platformda enerji yarışına sonradan katılan Türkiye, hali hazırdaki hatlara ek olarak Azerbaycan ile yeni bir ortaklık projesine imza atmıştır. Bu anlaşma ile birlikte geliştirilen TANAP, Azerbaycan'ın Avrupa'ya doğal gaz sağlama miktarını yükseltirken, Türkiye'nin uluslararası enerji siyasetindeki konumunu sağlamlaştırmaktadır (Erdağ, 2013:875).

Türkiye'nin Gürcistan sınırından başlayarak "Bulgaristan ya da Yunanistan üzerinden Avrupa'ya ulaşması planlanan hattın; Ardahan, Kars, Erzurum, Erzincan, Bayburt, Gümüşhane, Giresun, Sivas, Yozgat, Kırşehir, Kırıkkale, Ankara, Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Bursa, Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli" ve Edine il sınırlarını dolaşması hedeflenmiştir (Dikkaya ve Tıgılı, 2015:11). Kurulacak boru hattının Türkiye sınırları içerisindeki uzunluğunun yaklaşık 1900 km olarak tasarlandığı TANAP ekseninde, ilk etapta yıllık 16 milyar m³'lük geçiş öngörülen doğalgazın 6 milyar m³'ü Türkiye'de kalacaktır. Taşıma kapasitesi aşamalı olarak 2023 yılına kadar 23 milyar m³'e, 2026 yılına kadar da 31 milyar m³'e çıkarılması hedeflenmektedir (TANAP, 2016).

Şekil 3. Tanap Geçiş Güzergâhı

Kaynak: TANAP (<http://www.tanap.com/>)

Azerbaycan doğal gazının Türkiye'den geçerek Avrupa'ya ulaştırılması planlanan, Türkiye ile Azerbaycan arasında geliştirilen ortaklık ilişkileri sonucunda Türkiye adına Boru Hatları ile Petrol Taşıma Anonim Şirketi (BOTAŞ) ile Şah Deniz Konsorsiyumu (Shah Deniz Consortium-) adına Azerbaycan Devlet Petrol Şirketi (SOCAR) arasında Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile Türkiye'nin 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün katılımıyla 7 Haziran 2010 tarihinde imzalanan gaz satış ve taşıma sözleşmesinin, aynı zamanda Azerbaycan Şah Deniz II sahısından çıkarılacak gazın Avrupa pazarlarına iletimi için de bir "Prensip Anlaşması" olduğu bildirilmiştir. 24 Aralık 2011'de ise projeye ilişkin iki ülke arasında Mutabakat Zaptı imzalanmıştır. Bu zapta göre, proje faaliyetlerinin SOCAR tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra 17 Ocak 2013 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 6375 Sayılı Onay Kanunu ile kabul edilmiş olan anlaşma, 26 Haziran 2012'de Türkiye ile Azerbaycan arasında imzalanmıştır (Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, 2016). 2013 Aralık ayında, Türkiye'nin BOTAŞ-TPAO konsorsiyumunun TANAP'taki payı % 20'den 30'a çıkarılmış, böylece TANAP üzerindeki dağılım BP % 12, SOCAR % 58 ve Türkiye % 30 olmuştur. Böylece Türkiye, projenin ikinci büyük ortağı haline gelmiştir. (CNN Türk, 2016).

Bölge içerisinde gaz çeşitliliğinin elde edilmesini amaçlayan proje öncesinde önemli yatırımlar gerçekleştiren Türkiye ve Azerbaycan arasında, BTC Boru Hattı ve BTE Doğalgaz Hattı Projeleri ile ivme kazanan stratejik işbirliği, TANAP'ın imzalanmasıyla daha kapsamlı hale gelmiştir. TANAP, Türkiye ile Azerbaycan arasında sadece iktisadi entegrasyon değil, diğer bağların da güçlenmesine katkı yapacak, söz konusu proje ile Türkiye'nin doğalgaz tedarikinde Rusya ve İran tekelinden kurtulması, aynı zamanda Azerbaycan'ın doğalgazının Batı'ya iletimi sağlanacaktır. TANAP'ın yalnızca Türkiye ve Azerbaycan'ın finansal ve teknolojik imkânları kullanılarak gerçekleştiriliyor olması, bu projenin Türk-Azeri işbirliğini içeren bir girişim olması açısından önemlidir. Türkiye ve Azerbaycan'ın Avrupa ve diğer uluslararası piyasalara müşterek çıkması iki ülke arasındaki işbirliğinin gelişim sürecinin diğer ülkelerce dikkatle izlenmesine sebep olmuştur (Aras, vd., 2013:995).

Batı'nın talepleri doğrultusunda şekillenen enerji politikaları üzerine inşa edilmekte olan bu projeye, İran ve Rusya'nın ortak olma talepleri, enerji stratejileri çerçevesinde çok yönlülük ve denge arayışının bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Bu kapasitede bir hat Türkiye'nin Rusya ve İran'a olan doğal gaz bağımlılığının azaltılması açısından önem arz etmektedir. İran, dünyada bulunan en geniş doğal gaz rezervlerine sahip olsa dahi ambargolar ve kısıtlamalar nedeniyle kendisine pazar bulmakta zorlanmaktadır. TANAP, Avrupa pazarına Türkiye'den başka geçiş imkanı bulunmayan İran ile Türkiye arasındaki ilişkilerin seyrini olumsuz etkilemiş, bu projeye dâhil olmak isteyen fakat, ne bu hatta ne de iptal edilen NABUCCO' ya dâhil olamayan İran, doğal gaz fiyatlarını arttırma yoluna gitmiştir (Sak ve Zengin, 2015:7).

Özellikle kendi kaynaklarını ve dünya enerji kaynaklarının büyük bir kısmına sahip olan Orta Doğu ve Orta Asya bölgelerindeki hâkimiyetini muhafaza ederek ağırlıklı Orta Asya enerji kaynaklarını dünya pazarına kendi üzerinden ulaştırmayı hedefleyen Rusya, TANAP'ın hayata geçirilmemesi için çaba harcamıştır. (Euractive, 2016:2-3).

TANAP, uluslararası enerji ekonomileri açısından Türkiye ile Azerbaycan'ın enerji nakil güzergâhlarının emniyeti, tek bir ülkeye bağımlılığın en aza indirgenmesi ve enerji temininin devamlılığı için kaynakların çeşitliliğinin sağlanması hususunda mühim bir hamledir. Türkiye küresel enerji politikalarında enerji transferinin gerçekleşmesi noktasında Rusya karşısında stratejik üstünlük kazanırken, Azerbaycan ise; Rusya'dan bağımlı olmaksızın proje ve faaliyet üretebilme açısından hareket alanını daha da genişletmiş olacaktır. TANAP, Avrupa'nın doğalgaz kaynaklarını farklılaştırma talebini en uygun şekilde karşılayacak olmasının yanında Türkiye'nin transit ülke olma rolünün sağlamaştırılması noktasında oldukça önemli bir projedir.

3.2. Türk Akımı

Ukrayna'da 2013'te ortaya çıkan iç savaş ve sonrasında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Batı dünyası ile Rusya arasındaki ilişkilerin seyrini olumsuz etkilemiştir. Soğuk Savaş döneminde ortaya çıkan bloklaşma hareketi Ukrayna krizinin ardından yeniden gündeme gelmiştir. Ukrayna Krizinin patlak vermesinin ardından Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Avrupa Birliği (AB), Rusya'ya karşı ticari kısıtlamalar getirme kararı alırken, Rusya'nın ambargolara tepki olarak sahip olduğu enerji kozunu kullanması, sorunların süreceğini kanıtlar niteliktedir. Bu çerçevede, öncelikle, Rusya'nın gazını Karadeniz'den geçerek Avrupa'ya taşınması hedeflenen Güney Akım projesi rafa kaldırılmıştır. Bilindiği gibi, 1 Aralık 2014'te Rusya Devlet Başkanı Putin'in Türkiye'ye gerçekleştirdiği tarihi ziyaret sırasında Güney Akım'ın iptalini ve bunun yerine yine aynı miktarda doğalgazı taşıyacak olan ve Türk Akımı adıyla nitelendirilen yeni bir projeyi dillendirmesi özellikle Avrupa basınında büyük yer kaplamıştır. "931 km'lik kısmının Karadeniz'in altından, 1455 km'lik kısmının ise Avrupa kıtasından geçmesi planlanan Güney Akım'ın" neden rafa kaldırıldığı ve bunun yerine Türk Akımı projesinin neden tercih edildiği gündem konusu olmuştur. Türk Akımı projesinin temel hatlarına bakıldığında Gazprom ve BOTAŞ'ın imzaladığı mutabakat zaptı çerçevesinde proje ile birlikte 15 milyar metreküpü Türkiye'de, yaklaşık 48 milyar metreküpü ise Yunanistan'da muhafaza edilecek biçimde toplamda 63 milyar metreküp doğalgazın taşınması hedeflenmektedir. Şu anki verilerle, Rusya'dan Türkiye'ye Mavi Akım boru hattı aracılığı ile 16 milyar metreküp doğalgaz transferi sağlanmaktadır. Bu bağlamda yıllık 63 milyar metreküp doğalgaz akışını sağlayacak olan Türk Akımı projesi, Rusya ve Türkiye için olduğu kadar AB ülkeleri açısından da enerji arz güvenliğinin sağlanması noktasında kilit öneme sahip olacaktır (BP Statistical Review of World Energy, 2015).

Şekil 4. Türk Akımı Projesi Muhtemel Geçiş Güzergâhı

Kaynak: Gazprom

Dış politikada stratejik bir araç olarak kullanılan enerjinin ilgili ülkelere ekonomik olarak sağladığı katkı, ülkeler arasındaki ilişkilerde imzalanan sözleşmelerin temel sebepleri arasında yer almaktadır. Bu noktadan hareketle, Türk Akımı'nın tercih edilmesinin en büyük sebebi Güney Akım'ın maliyetinin yüksek olmasıdır. Karadeniz altından geçecek boru hattının, Türk Akımı projesi çerçevesinde kısılması ile birlikte Rusya'ya maddi açıdan tasarruf elde etme imkânı tanınması, ekonomik krizle uğraşan Rusya için büyük bir adım olacaktır (Karagöl ve Kızılkaya, 2015:s.2). Türk Akımı projesi, dış politikada stratejik değere sahip olması ile birlikte Türkiye'nin artan enerji ihtiyacını karşılayacak olması noktasında da önemlidir. Stratejik konumundan dolayı kendi pazarında depolanacak olan enerji kaynaklarının dış piyasaya taşınmasında güvenli bir liman olabilmek, Türkiye'nin enerji politikasının öncelikli hedefleri içerisinde yer almaktadır. Bu öncelikler göz önüne alındığında atılacak her bir adımın ileride Türkiye'ye büyük kazançlar sunacağı açıktır. Türk Akımı projesi ile birlikte Avrupa'ya transferi sağlanacak olan doğalgazdan Türkiye'ye verilecek olan 15 milyar metreküp doğalgaz, son zamanlarda oldukça artan enerji ihtiyacının giderilmesinde etkili ola-

caktır. Türkiye'nin 2015 yılındaki doğalgaz tüketim miktarının yaklaşık 50 milyar metreküp olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'nin doğalgaz talebinin karşılanmasına yapacağı katkı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. (İmanbeyli, 2015:1).

Avrupa'nın her geçen gün artan enerji ihtiyacı karşısında yeni arz kaynakları bulma zorunluluğu da artmaktadır. Ancak Avrupa, Ukrayna ve Rusya arasındaki kriz sebebiyle Güney Akım dâhil Rusya'nın merkezde yer aldığı yeni arz kaynaklarına olumlu bakmamaktadır. Tam da bu hususta, Türkiye'nin eski Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız da çok önemli bir işbirliği olarak bahsettiği projeden Türkiye'nin kazanımının yaklaşık "400 milyon euro" olacağı açıklamasını yapmıştır. Ancak Bakan Yıldız temkinli davranarak, "Şu anda imzalanan evrak bir niyet mektubudur. Türkiye, Güney Akım projesinin tarafı ya da ortağı değil. Güney Akım'ın ortakları Avrupalı ülkelerdir. Öte yandan böyle hayati ve uluslararası bir projenin konuşulduğu bir dönemde, projeyi finanse edecek Rusya'nın ciddi bir ekonomik kriz yaşıyor olması dikkat çeken bir ayrıntı. Son dönemde başta Ukrayna-Kırım olmak üzere AB ve ABD'nin Rusya ile ayrı düşmesi ve bu ikilinin Rusya'ya ekonomik yaptırım uyguladığı bir döneme denk gelmesi de ilginç. Projeye ilgili 'Rusya, Türkiye üzerinden AB'ye gözdağı veriyor' eleştirilerini de yabana atmamak gerekir" değerlendirmesinde bulunmuştur (Türkiye Enerji Vakfı, 2015:33).

24 Kasım 2015'te SU-24 tipi Rus uçağının Suriye sınırındaki mevzileri bombalarken Türkiye sınırlarını geçmesi ve yapılan ikazlara rağmen sınır ihlaline devam etmesi neticesinde Türk F-16'larının Rus savaş uçağını düşürmesi, ikili ilişkilerde 2000'li yıllarla birlikte çok boyutlu işbirliği kaydeden Türkiye ve Rusya arasında ciddi krizlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Rusya Cumhurbaşkanı Vladimir Putin'in ve Rus liderlerinin bu olayın ardından yaptıkları konuşmalar ve Moskova'nın Türkiye'yi doğrudan kısıtlamaya yönelik uyguladığı politikalar, Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkileri kesintiye uğratarak neredeyse durma noktasına getirmiştir. Türkiye'yi geçiş ülkesi olmaktan çıkartıp enerji merkezi olma yolundaki büyük bir hamle olarak gözüken Türk Akımı projesi de bu kriz sonrasında nasibini almış ve projenin tamamen rafa kaldırıldığı söylenmemekle birlikte görüşmeleri de durdurulmuştu. Ancak, yaşanan uçak krizi ile birlikte siyasi ve ekonomik ilişkilerin askıya alınmasının ardından yaklaşık bir sene sonra Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in bir araya gelmesi ile kopan diplomatik ve ticari ilişkilerde yeni bir dönemin başlayacağı sinyalleri verilmiştir. İki devlet başkanı arasında yapılan görüşme sonrasında Türk Akımı projesinin hayata geçirilmesi öncelikli hedefler arasında yer almış ve bu konuda iki ülkenin de kararlı olduğuna yönelik açıklamalar yapılarak projenin hızlı bir biçimde hayata geçirilmesi için çalışmalara başlanacağı bildirilmiştir. Bu bağlamda, Türk Akımı projesinde ilk hattın 2019'un ikinci yarısında inşa edileceği belirtilmiştir. Önümüzdeki süreçte iki ülkenin enerji eksenindeki hamlelerinin ne yönde olacağı merak konusudur.

4. Sonuç

Enerji bakımından dışa bağımlı olan Türkiye'nin, bu bağımlılığı minimum seviyeye indirebilmesi için doğru politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir. Uzun vadeli enerji stratejilerinin saptanarak bilinçli, kararlı; ekonomi, çevre ve dış politika gibi sahalarda çıkarlarını gözeterek bir yöntemin takip edilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığını azaltması ve kendine yetebilen bir ülke olabilmesi için kat etmesi gereken oldukça uzun bir yolu ve bitirmesi gereken çok işi bulunmaktadır. Ancak hepsinden önce, Türkiye'nin kararlı ve tutarlı adımlarla ilerlemesini ve enerji hamlelerini cesaretle şekillendirmesini sağlayacak bir enerji politikasına ihtiyacı vardır. Türkiye'nin enerji politikasında, sürdürülebilir ve toplum yararını göz önünde bulunduran, çevreye karşı hassas, arz güvenliği noktasında sorun teşkil etmeyen enerji kaynaklarını temel alan, stratejik yapısı güçlü ve sağlam bir enerji sistemine sahip olmak ilk sırada yer almak durumundadır.

Türkiye'nin son dönemde enerji alanında gerçekleştirdiği önemli hamleler, ülkenin bir "enerji koridoru" mu yoksa bir "enerji merkezi" mi olacağı sorusunu gündeme taşımıştır. Bu çerçevede yetkililerin üzerinde dikkatle durduğu hususlardan biri, TANAP ve ardından gelen Türk Akımı projesi ile Türkiye'nin yeni bir "enerji merkezi" olma özelliğinin birincil sırada yer aldığıdır. Türkiye'nin ilerleyen zamanlarda enerji hatlarının geçiş güzergâhında bulunma hususunda daha etkili stratejiler izlemesi ve sadece bir köprü konumunda olmakla yetinmemesinin gerekliliği vurgulanmalıdır. Doğu-Batı ile Kuzey-Güney ekseninde enerji akışını sağlayacak olan enerji anlaşmalarında mutlak rotanın Türkiye olması bu bağlamda Türkiye'yi enerjide "merkez üssü" bir ülke konumuna getirecektir.

Türkiye ve Rusya'nın Kırım, Ukrayna, Suriye, Yukarı Karabağ ve Kıbrıs gibi alanlarda farklı yaklaşımlarına rağmen Putin'in 24 Kasım uçak krizi sonrasında ilk defa 23. Dünya Enerji Kongresi vesilesiyle 10 Ekim 2016 tarihinde Türkiye'ye gelmesi ve bu tarihin iki ülke açısından da önemli bir zamanlama olması nedeniyle özellikle enerji politikaları bağlamında çok ses getirmiştir. Bu kapsamda, Putin'in Aralık 2014'de iptal ettiği Güney Akımı projesi yerine ikame ettiği Türk Akımı projesi tekrar gündeme gelmiştir. Rusya her ne kadar AB'ye doğal gaz ihraç etmek için Türk Akımı projesinin yanısıra Kuzey Akım II projesini de yürütmek istese de AB, Kuzey Akım II projesine sıcak bakmadığını ifade etmektedir. Ayrıca Rusya'ya uygulanan yaptırımlar sebebiyle ülke ekonomisinin kötü gidişatı, her iki projenin aynı zamanda yürütülmesini finansal açıdan zora sokmuştur. Bu nedenle Türk Akımı projesinin tekrar hayata geçirilmesi önemli hale gelmiştir. Nitekim; Rusya lideri Vladimir Putin ile Recep Tayyip Erdoğan'ın İstanbul'da 1 saat 40 dakika süren zirvede, Rusya'nın, Türk-Rus ilişkilerinin normalleşmesi için kritik konulardan biri olarak gördüğü Türk akımı projesi anlaşması imza-

lanmıştır. İmza törenin ardından konuşan iki lider, hem Türk akımı projesini hızlandırmak için çaba harcayacaklarını ve iki ülke ilişkilerindeki kriz nedeniyle yaşanan gecikmenin telafi edileceğini belirtmişlerdir.

Kaynakça

- Aras, B., Suleymanov, E., Hasonov, F. (2013). "Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'nden Ekonomik ve Stratejik Beklentiler". *Munich Personal Repec Archive*, 991-998.
- Aydın, N. Z. (2012). "Hazar Enerji Kaynakları ve Siyaset". *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2), 207-224.
- Bayraç, N. (2009). "Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye". *Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10 (1), 115-142.
- BP Statistical Review of World Energy. Haziran (2015).
- CNN Türk. (2013). Türkiye'nin Tanap'taki hissesi Artırıldı. <http://www.cnnturk.com/ekonomi/sirketler/turkiyenin-tanaptaki-hissesi-artirildi>.
- Dikkaya, M., Tıgılı, A. (2015). "Güney Kafkasya Enerji Koridoru: Alternatif Projeler Kapsamında TANAP". *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 99-117.
- Durmuşoğlu, S. (2016). "21.Yüzyılın Enerji Denklemi ve Türkiye". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 283-303.
- Erdağ, R. (2013). "Anadolu Geçişli Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (Tanap)'nin Küresel Enerji Politikalarına Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme". *International Journal of Social Science*, 6, 867-877.
- Euractive, (2015). Political concerns mar Turkish Stream project. <http://www.euractiv.com/section/energy/news/political-concerns-mar-turkish-stream-project/>
- İmanbeyli, V. (2015). "Uçak Krizi ve Türkiye- Rusya İlişkileri". *Seta Analiz*, (119), 1-6.
- Karagöl, E. T., Kızılkaya, M. (2015). "Rusya-AB-Türkiye Üçgeninde Türk Akımı". *Seta Analiz*, (105), 1-6.
- Kardaş, Ş. (2011). "Turkish-Azerbaijani Energy Cooperation and Nabucco: Testing the Limits of the New Turkish Foreign Policy Rhetoric". *Turkish Studies*, 12(1), 55- 77.
- Sak, H., Zengin, A. (2015). "Uluslararası Doğal Gaz Boru Hattı Projeleri;Türkiye'nin Doğal Gaz Ticareti Açısından Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (Tanap) ve Trans Adriyatik Doğal Gaz Boru Hattı (Tap) Projelerinin Değerlendirilmesi". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Working Paper Series*, Wps no:06, 1-13.

Satman, A. (2007). "Türkiye'nin Enerji Vizyonu". Jeotermal Enerjiden Elektrik Üretimi Semineri, TESKON2007, VIII. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, 3-18.

Soydal, H., Mızrak, Z., Çetinkaya, M. (2012). "Makro Ekonomik Açıdan Türkiye'nin Alternatif Enerji İhtiyacının Önemi". *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 117-137.

Trans Anadolu Doğalgaz Hattı Projesi (TANAP). (t.y.) <http://www.tanap.com/wp-content/uploads/2013/03/liflet.pdf>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2016). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, (2016). Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Türkiye'nin Enerji Profili ve Stratejisi. (2016). http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-enerji-stratejisi.tr.mfa

Türkiye Cumhuriyeti Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2015).

Türkiye Enerji Vakfı, (2015). "Türk Akımı Doğalgaz Hub'ı İçin Yeterli mi". *Enerji Panorama*, 2(19), 4-78.

Uluslararası Politika Akademisi, (2015). Tanap MI Türk Akımı mı?. <http://politikakademisi.org/2015/04/13/tanap-mi-turk-akimi-mi/>

Ulutaş, M. (2008). "Küresel Enerji Savaşları ve Türkiye'nin Konumu". *Cumhuriyet Enerji*, (1), 10-12.

Yazar, Y. (2010). "Türkiye'nin Enerjideki Durumu ve Geleceği". *Seta Analiz*, (31), 5-21.

